

Selvitys muiden kirkkojen jäsenten mahdollisuuksista osallistua ehtoolliseen sekä saarnata Suomen evankelis-luterilaisessa kirkossa

Piispainkokouksen 8.9.2015 asettama työryhmä: Piispa Kaarlo Kalliala, piispa Matti Repo, asessori Riitta Särkiö, piispainkokouksen pääsihteeri Jyri Komulainen

Johdanto

Porvoon tuomiokapitulin aloite

Porvoon tuomiokapituli teki 14.1.2015 aloitteen piispainkokoukselle, jotta tämä käsitelisi ekumeenisen kehityksen myötä lisääntynyttä tarvetta ehtoollisvieraanvaraisuuteen sekä toisten kirkkokuntien pappien oikeuteen saarnata seurakunnan jumalanpalveluksissa. Aloitteeseen liittyi 15.6.2015 tuomiokapitulin istunnossa käsitelty piispa Björn Vikströmin laatima taustamuistio, jossa esitellään aloitteen tavoitteita ja sitä tukevia teologisia näkökulmia.

Porvoon tuomiokapitulin aloite etsii ratkaisua jännitteeseen, joka kirkossamme vallitsee (a) tiukkojen normien ja (b) suhteellisen avointen käytäntöjen välillä:

- a. *Voimassaolevien säädösten mukaan* ehtoolliselle voidaan kutsua oman kirkkomme ehtoolliselle oikeutettujen jäsenten ohessa vain sellaisten kirkkojen jäseniä, joiden kanssa on sopimus alttarin ja saarnatuolin yhteydestä.
- b. *Käytännön seurakuntaelämässä* ehtoolliselle osallistuu kuitenkin muihin kirkkokuntiin kuuluvia kristittyjä, sillä oikeutta osallistua ei valvota juuri lainkaan.

Aloitteessa etsitään ratkaisua sitä kautta, että kirkossamme tehtäisiin ero (c) ehtoollisyhteyden ja (d) ehtoollisvieraanvaraisuuden välillä:

- c. *Ehtoollisyhteys* perustuu kirkkojen väliseen sopimukseen, jota tavoitellaan oppikeskustelujen kautta.
- d. *Ehtoollisvieraanvaraisuutta* toteutetaan yksittäisten kristittyjen kohdalla tilanteissa, joissa kirkkojen välistä ehtoollisyhteyttä ei vielä ole saavutettu.

Aloitteen mukaan (b) *seurakuntatason avoimet käytännöt* voitaisiin legitimoida hyödyntämällä (d) *ehtoollisvieraanvaraisuuden* kategoriaa. Aloite viittaa ehtoollisvieraanvaraisuutta toteuttaviin linjauksiin, joita on tehty anglikaanisessa kirkkoyhteisössä sekä Ruotsin ja Tanskan luterilaisissa sisarkirkoissa.

Aloitteessa ei esitetä oppineuvottelujen lakkauttamista. Ehtoollisvieraanvaraisuudenkin vallitessa tulisi pyrkiä (c) *ehtoollisyhteyteen*, joka perustuisi kirkkojen välisiin sopimuksiin vahvistettuun (a) *alttarin ja saarnatuolin yhteyteen*. Ehtoollisyhteys on näin ollen kirkkoinstituutioiden välinen tila, johon sisältyy vastavuoroinen virkojen tunnustaminen ja siten myös toisen kirkon papin oikeus toimittaa ehtoollinen Suomen evankelis-luterilaisessa kirkossa. Tämä on vaativampi tavoite ja teologisesti monimutkaisempi kysymys kuin yksittäisen jäsenen oikeus osallistua ehtoolliseen.

Aloitteessa toivotaan myös ehtoollisen viettoa koskevien säädösten selventämistä, niin että nämä löytyisivät yhdestä kohtaa. Esimerkkinä mainitaan se, että "voimassa olevat ekumeeniset sopimukset ja niihin liittyvät päätökset ehtoollisyhteydestä eivät löydy asiaa käsittelevän kirkkojärjestyksen kohdasta (KJ 2:11), vaan

piispainkokouksen antamasta ohjeesta, joka oikeastaan käsittelee lasten ja rippikoululaisten osallistumista ehtoolliseen.”

Aloite esittää myös saarnavieraanvaraisuuden laajentamista. Tämä tarkoittaisi säädösten tarkistamista siten, että myös muiden kirkkojen pastorit voisivat saarnata kirkkomme jumalanpalveluksessa. Aloitteessa nähdään, että nykyisten säädösten muiden kirkkojen edustajille suoma rooli (esim. tervehdyspuhe, osallistuminen esirukoukseen) jää marginaaliseksi eikä näin lisää ekumeenista luottamusta.

Piispainkokouksen päätös muutosmahdollisuuksien selvittämiseksi

Piispainkokous päätti 8.9.2015 Porvoossa pitämässään istunnossa asettaa työryhmän (piispa Kaarlo Kalliala, piispa Matti Repo, asessori Riitta Särkiö, piispainkokouksen pääsihteeri Jyri Komulainen), jota pyydettiin selvittämään mahdollisuutta

- a. siihen, että oikeus osallistua ehtoolliseen Suomen evankelis-luterilaisessa kirkossa olisi kaikilla kristityillä, joilla omassa kirkkokunnassaan on oikeus osallistua ehtoolliseen,
- b. selvittää ehtoollisenviettoon ja ehtoollisen jakamiseen liittyviä säännöksiä,
- c. kutsua muiden kirkkokuntien pappeja ja pastoreita saarnaamaan Suomen evankelis-luterilaisen kirkon seurakuntien jumalanpalveluksissa.

Näin ollen käsillä oleva selvitys pyrkii arvioimaan piispainkokouksen päätöksentekoa varten, missä määrin ja millä keinoin Porvoon tuomiokapitulin aloite voitaisiin toteuttaa. Ehtoollisvieraanvaraisuutta koskeva arvio sisältyy teologisilta osin ensimmäiseen lukuun ja kirkko-oikeudellisilta osin toiseen lukuun.

Saarnavieraanvaraisuutta käsitellään omana kokonaisuutenaan kolmannessa luvussa.

Porvoon aloitetta peilataan piispainkokouksen aiempaan työskentelyyn, jonka keskeisimmät tulokset löytyvät piispainkokouksen 12.9.2006 asettaman työryhmän laatimasta selvityksestä *Saarna- ja ehtoollisvieraanvaraisuus*. Tätä piispa Simo Peuran johdolla valmisteltua selvitystä käsiteltiin piispainkokouksen istunnossa 11.–12.9.2007, josta se lähetettiin tiedoksi kirkkohallitukselle otettavaksi huomioon *Jumalanpalveluksen oppaan* päivityksen valmistelussa, kirkon ulkoasiain neuvostolle sekä Suomen ekumeeniselle neuvostolle.

Päätteeksi arvioidaan aloitteen hyväksymisen ekumeenisia vaikutuksia, jota varten on haastateltu Suomen ortodoksisen kirkon, Katolisen kirkon, Suomen Baptistikirkon, Suomen Vapaakirkon ja Suomen Helluntaikirkon edustajia.

Luku 1: Teologinen arvio ehtoollisvieraanvaraisuudesta

Onko ehtoollisvieraanvaraisuus teologisesti mahdollinen?

Porvoon tuomiokapitulin aloite nostaa esiin merkittävän teologisen kysymyksen: voidaanko kirkkojen välisen ehtoollisyhteyden puuttuessa harjoittaa kuitenkin ehtoollisvieraanvaraisuutta, jolloin kastetut, omassa kirkoissaan ehtoolliselle oikeutetut kristityt saisivat halutessaan osallistua kirkkomme ehtoolliseen?

Kysymystä voidaan lähestyä teologisesti ainakin kahdesta vaihtoehtoisesta tulokulmasta. Piispainkokouksen selvitys *Saarna- ja ehtoollisvieraanvaraisuus* (2007) päättyy erilaiseen lopputulokseen kuin Porvoon tuomiokapitulin aloite. Jotta tarkastelukulmien erot tulisivat ilmi, on syytä tarkastella molempien asiakirjojen keskeisimpiä argumentteja.

(Asiakirjat ovat kokonaisuudessaan liitteinä piispainkokouksen pöytäkirjoissa 11.–12.9.2007 ja 8.9.2015, jotka löytyvät verkko-osoitteesta: <http://sakasti.evl.fi/sakasti.nsf/sp?open&cid=Content488F97>.)

- 1) *Piispainkokouksen selvitys saarna- ja ehtoollisvieraanvaraisuudesta vuodelta 2007* pitää ajatusta saarna- ja ehtoollisvieraanvaraisuudesta vieraana (s. 3). Sen ensinnäkään ei nähdä viestivän lojaaliutta niitä kirkkoja kohtaan, jotka katsovat, etteivät heidän jäsenensä voi käydä vieraana meidän kirkkomme ehtoollisella. Toiseksi korostetaan, että kysymystä ehtoollisyhteydestä ei voi ratkaista vain paikallisesti.

Selvitys painottaa, että ekumeeniset ongelmat eivät ole "vain käytännön järjestelyasioita, vaan vastaukset ja käytännöt ilmentävät kirkon käsitystä omasta itsestään" (s. 4). Tämän vuoksi saarna- ja ehtoollisvieraanvaraisuutta tulee pohtia "kirkon tunnustuksellisen itseymmärryksen yhteydessä" (s. 6).

Teologiseksi kulmakiveksi selvitys omaksuu Augsburgin tunnustuksen *satis est* -periaatteen, jonka mukaan "kirkon todelliseen ykseyteen riittää yksimielisyys evankeliumin opista ja sakramenttien toimittamisesta" (CA VII). Tämän tulkitaan tarkoittavan "riittävän opillisen konsensuksen saavuttamista [keskeisissä opinkohdissa] ennen kuin täysi jumalanpalvelusyhteys voi astua voimaan" (s. 5).

Tämän perusteella selvityksessä (s. 25) oman luterilaisen kirkkomme nähdään edustavan samanlaista linjaa kuin katolinen kirkko sekä ortodoksinen kirkko, jotka edellyttävät opillista konsensusta ja pitävät siksi ehtoollista näkyvän ykseyden *päämääränä*. Samalla kuitenkin myönnetään, että osa luterilaisista kirkoista on linjannut toisin ja kannattaa siksi selvityksen mukaan "opillisesta konsensuksesta riippumatonta ehtoollisvieraanvaraisuutta", jossa ehtoollista pidetään ekumenian *välineenä*.

Kysymys saarna- ja ehtoollisvieraanvaraisuudesta nähdään tiiviissä yhteydessä kirkkomme ekumeeniseen linjaan ja sen metodologiaan, jota on "leimannut pyrkimys yksimielisyyteen keskeisissä uskontotuuksissa". (s. 13) Tämän takia "ehtoollispöydän avaaminen kirkkokunnasta riippumatta kaikille kastetuille (general admission) merkitsisi ratkaisevaa muutosta kirkkomme ekumeeniseen peruslinjaan" (s. 36).

Augsburgin tunnustuksen kirkko-oppiin ja kirkkomme ekumeeniseen peruslinjaan vedoten piispainkokouksen selvitys vuodelta 2007 pidätty esittämästä muutoksia vallitseviin säädöksiin, koska "kirkkojärjestyksen saarnaa ja ehtoollista koskevat säädökset heijastavat tätä teologisesti johdonmukaista ja yhteisesti hyväksyttyä linjaa" (s. 35).

Selvityksessä kuitenkin todetaan, että "nykyinen ekumeeninen peruslinja ei silti periaatteessa sulkene pois ehtoollisvieraanvaraisuuden [...] harjoittamista yksittäisissä tapauksissa tai erityistilanteissa" (s. 36). Tällaisiksi mainitaan esimerkiksi "seka-avioliitot". Pastoraalinen ehtoollisvieraanvaraisuus jää lopulta tarkemmin määrittelemättä, koska selvityksessä ei esitetä varsinaisia säädös muutoksia.

Myös piispainkokouksen syyskuun 2007 istunnossa todettiin, että "oikeudelliset ja pastoraaliset näkökulmat ovat usein jo lähtökohtaisesti jännitteessä". Vaikka ehtoolliselle osallistumisen mahdollisuuksia olisikin haluttu "varovasti avartaa", juridiikan nähtiin olevan tätä vastaan, koska kirkkojärjestys säätelee ehtoollisen jakamista.

Piispainkokouksen pöytäkirjassa esitettiin kuitenkin toive, että uudistettavassa Jumalanpalveluksen oppaassa pohdittaisiin esiin nousseita haasteita ja annettaisiin myös "sovellusohjeita erityisiin tilanteisiin ilman että kirkkolakia tai kirkkojärjestystä tarvitsee muuttaa". Tästä huolimatta 9.9.2009 piispainkokouksessa hyväksytty *Palvelkaa Herraa iloiten: Jumalanpalveluksen opas* (s. 100) tyytyy lähinnä tekemään selkoa voimassa olevista säännöksistä ja korostamaan pastoraalisen harkinnan vaikeutta kirkkojärjestyksen (KJ 2: 11,3) mahdollistamissa yksittäisissä poikkeuksissa sairauden tai hätätilan ollessa kyseessä.

Oppaan loppupuolella (s. 120–124) käsitellään jumalanpalvelukseen liittyviä ekumeenisiä kysymyksiä. Tällöin muistutetaan muiden kirkkojen kanssa tehdyistä sopimuksista, joiden perusteella voidaan jakaa ehtoollinen näiden kirkkojen jäsenille (KJ 1:4,2). Tämän jälkeen raotetaan mahdollisuutta avarammalle pastoraaliselle harkinnalle toteamalla – kieltolauseen kautta –, että "periaatteessa pappia ei voida estää käyttämästä yksittäistapauksessa pastoraalista harkintaa". Esimerkkinä tällaisesta tilanteesta mainitaan ekumeeninen avioliitto. Lisäksi muistutetaan mahdollisuudesta tulla siunatuksi ehtoollispöydässä, jos ehtoolliseen osallistuminen ei ole mahdollista.

- 2) *Porvoon tuomiokapitulin aloite vuodelta 2015* kiinnittää huomiota jännitteeseen, joka vallitsee ehtoollista koskevien säädösten ja käytäntöjen välillä. Piispa Björn Vikströmin kirjoittaman aloitteen liitteessä kritikoidaan piispainkokouksen aiempaa työskentelyä siitä, etteivät siinä tarjotut mahdollisuudet "millään tavalla korjaa nykykäytännössä todettuja ongelmia" (s. 1). Päinvastoin seurakuntatasolla normeista irtautuva kehityssuunta on vain vahvistunut, kun muihin kirkkokuntiin kuuluvien määrä maassamme kasvaa.

Aloitteessa pyritään vastaamaan kasvavaan ristiriitaan esittämällä ehtoollisvieraanvaraisuuden käytäntöä kirkkoomme. Koska esitetty ehtoollisvieraanvaraisuus on eri asia kuin ehtoollisyhteys kahden kirkkokunnan välillä, aloitteessa ei nähdä tätä ekumeenisenä oikotienä: kyse on vain "siitä, miten me toimimme tässä ja nyt, kun tämä yhteys [sic] ei vielä ole saavutettu". Tarkoitus ei myöskään ole lopettaa ekumeenisiä oppikeskusteluja, koska kirkolliseen näkyvään yhteyteen olisi yhä matkaa ehtoollisvieraanvaraisuudesta huolimatta.

Aloitteessa perustellaan teologisesti uuden avauksen tarpeellisuutta. Keskeisimmäksi perusteeksi nousee tällöin uudenlainen ymmärrys kirkosta sekä kristittynä olemisesta.

Aloite viittaa eksegeettisiin havaintoihin (s. 5–7), joiden mukaan Raamatussa itsessään voi havaita dynaamista liikettä puhtaussäädösten ja rajanvetojen leimaamasta maailmasta kohti avarampaa suhtautumista muukalaisiin. Esimerkiksi Jeesusuksen toiminnan radikaali piirre oli hänen "avoimuutensa pöytäseuran suhteen". Vaikka tällaisia raamatunkohtia ei voisikaan suoraan soveltaa kirkkomme ehtoolliskäytäntöön, "ne antavat voimakkaan tuen vieraanvaraisuuden korostamiselle seurakunnan toiminnassa ja jumalanpalveluselämässä".

Aloite myös tarkastelee ehtoollisen erilaisia merkityksiä (s. 8–9) ja argumentoi ehtoollisen yhteysaterialuonteen sekä eskatologisuuden pohjalta ehtoollisvieraanvaraisuuden puolesta.

Toinen argumenttikokonaisuus (s. 4–5) viittaa jo tapahtuneeseen ekumeeniseen kehitykseen, jonka myötä merkittävät sisarkirkot ovat toteuttaneet esitetyn kaltaisen ehtoollisvieraanvaraisuuden. Anglikaanien vuoden 1968 Lambeth-konferenssi suositteli toivottamaan tervetulleiksi ehtoolliselle pastoraalisin perustein kaikki sellaiset kristityt, jotka on kastettu kolmiyhteisen Jumalan nimeen ja jotka pääsevät ehtoolliselle omassa kirkossaan. Ruotsin kirkossa ehtoollispöytä on avoin kastetuille kristityille ja Tanskan kirkossa jokaiselle jumalanpalvelukseen osallistuvalla.

Aloitteessa muistutetaan, että oma kirkkomme sopi aikanaan Englannin kirkon kanssa ehtoollisvieraanvaraisuuteen perustuvan yhteyden, joka oli voimassa 1930-luvulta Porvoon sopimukseen asti. Voimassa oleva ehtoollisyhteys Skotlannin presbyterisen kirkon kanssa lienee sekin alun perin perustunut ehtoollisvieraanvaraisuuden varaan.

Aloitteessa huomautetaan myös (s. 10), että kirkkokuntien välisen dialogin kautta ei globaalituneessa tilanteessa tosiasiallisesti edes pystytä laatimaan sopimuksia kaikkien niiden kirkkojen kanssa, joiden jäseniä maassamme asuu.

Piispainkokouksen päätöksenteossa on tärkeää arvioida teologisen argumentaation linjoja, sillä ne vaikuttavat siihen, miten esitykseen ehtoollisvieraanvaraisuudesta suhtaudutaan.

Piispainkokouksen selvitys 2007 tarkastelee kysymystä ehtoollisvieraanvaraisuudesta kirkkojen välisten ykseyspyrkimysten kontekstissa. Kirkon jäsenyys ja osallisuus seurakunnan liturgis-sakramentaalisesta elämästä muodostavat kokonaisuuden. Yhteisen ehtoollisen edellytys on yksimielisyys opin keskeisissä kohdissa, jotka Augsburgin tunnustuksen perusteella ovat ”opinkohdat Jumalasta, perisyntisestä, Jumalan Pojasta, vanhurskauttamisesta, kirkon virasta, uudesta kuuliaisuudesta ja kirkosta (artiklat I-VII)” sekä näihin liittyvät ”kasteen, ehtoollisen ja ripin sakramentit (IX-XI)”. Tästä näkökulmasta arvioituna avoimen ehtoollispöydän käytäntö näyttää oikotienä, jossa yhteyttä kiirehditään viestimään pintatasolla, vaikka sitä ei vielä ole saavutettu.

Porvoon tuomiokapitulin aloite 2015 puolestaan hyödyntää kansainvälisessä teologiassa vahvistunutta trendiä, jota voisi kutsua vieraanvaraisuuden teologiaksi. Tällaisessa teologiassa ammennetaan usein kolminaisuusopista, jonka nähdään perustelevan spesifisti kristillisen eetoksen: trinitaarisen Jumalan sisäinen vuoropuhelu ja ulospäin suuntautuva missio antavat paradigmaattisen mallin kirkolle, joka on kutsuttu toteuttamaan vuoropuhelun ja vieraanvaraisuuden käytäntöjä. Kirkkoa kuvataan dynaamisin käsittein, jotka liittyvät matkantekoon ja keskeneräisyyteen. Avoimen ehtoollispöydän käytäntö julistaa tästä näkökulmasta arvioituna ennakoivasti Jumalan valtakunnan eskatologista ateriyhteyttä. Radikaalistikin toteutettu ehtoollisvieraanvaraisuus voidaan tällöin ymmärtää osaksi eukaristian mysteerinä: ehtoollispöytä on paikka, jossa eletään todeksi sovintoa huolimatta sosiologisista rajalinjoista ja opillisista erimielisyyksistä.

Sikäli kun ekumeenisessa metodologiassa painotetaan luterilaista tunnustusta ja yksimielisyyttä keskeisimmissä opinkohdissa, kaikille kastetuille kristityille avoin ehtoollispöytä näyttää ongelmallisena: sen avulla pyritään symboloimaan kirkollista yhteyttä, jota ei vielä ole saavutettu. Toisaalta ekumenia on ala, jossa tapahtuu kehitystä. Asian jatkotyöskentelylle löytyy lähtökohtia jo piispainkokouksen selvityksestä 2007 (s. 36), jossa painotetaan ekumeenisen peruslinjan jatkuvuutta mutta nähdään teologisesti mahdollisena tapauskohtainen ehtoollisvieraanvaraisuus. Tuolloin kuitenkin kirkko-oikeudelliset näkökulmat estivät etenemisen asiassa.

Mitä tulisi ottaa huomioon, jos ehtoollisvieraanvaraisuus toteutettaisiin?

Porvoon aloitteessa esitetään, että kirkkomme ehtoolliseen voisivat osallistua kaikki kastetut kristityt, joilla omassa kirkkokunnassaan on lupa osallistua ehtoollisenviettoon.

Tästä esityksestä seuraa ensinnäkin kysymyksiä, joita voisi luonnehtia ekumeenisiksi.

- Mistä voidaan tietää, onko henkilöllä omassa kirkossaan oikeus osallistua ehtoolliseen? (Toisin kuin Suomen evankelis-luterilaisessa kirkossamme, monissa kristillisissä kirkoissa toteutetaan teoriassa ja joskus käytännössäkin kirkkokuria, jonka perusteella säädellään osallistumisoikeutta ehtoolliselle.)
- Mitä uusi käytäntö merkitsisi ekumeenisen vastavuoroisuuden kannalta, sillä luterilaisessa kirkossa toteutettava ehtoollisvieraanvaraisuus ei vaikuttaisi luterilaisen kirkon jäsenten oikeuksiin osallistua ehtoollisen viettoon muissa kirkoissa?
- Miten asiaan vaikuttaa se, onko toisen kirkon jäsenellä oman kirkkonsa opetuksen valossa lupa osallistua Suomen evankelis-luterilaisen kirkon ehtoolliseen?

On ilmeistä, että jumalanpalvelusta toimittava pappi ei voi luontevasti ja luotettavasti selvittää ehtoollista jakaessaan, täyttyvätkö asetut kriteerit. Siksi ehtoollisvieraanvaraisuuden edellytyksistä pitää antaa riittävän selkeä ohjeistus, esimerkiksi messun käsiohjelmassa, jonka jälkeen ratkaisu osallistumisesta jää edelleen *de facto* ehtoollisvieraalle itselleen. Toisaalta uutta tilannetta voi mahdollisine epäselvyyksineenkin pitää parannuksena nykyiseen tilanteeseen, etenkin kun "luvattomien" ehtoollisvieraiden määrä vähenisi nykyiseen nähden.

Nykyinen tilanne sisältää vastavuoroisuuden kannalta samankaltaisia ongelmia kuin mahdollinen uusi linjaus: nyt vastavuoroisuus ei toteudu esimerkiksi Suomen Vapaakirkon suuntaan, kun taas uudessa tilanteessa vastavuoroisuus ei enää toteutuisi esimerkiksi katolisen kirkon suuntaan.

Muiden kirkkojen näkökulmia on koottu tämän selvityksen liitteenä olevaan ekumeeniseen arvioon. Sen valossa ehtoollisvieraanvaraisuuden toteuttamisen ekumeeniset vaikutukset vaihtelevat sen mukaan, mihin ekumeeniseen suuntaan katsotaan. Ekumeenisen arvion perusteella on ilmeistä, että muita kirkkoja tulee hyvissä ajoin informoida muutoksista enemmistökirkon ehtoolliskäytännöissä. Tällöin ne voivat opastaa omia jäseniään toimimaan kirkkonsa opetuksen mukaisesti luterilaisessa jumalanpalveluksessa. Vastaavasti luterilaisen kirkon jäseniä on muistutettava, että ehtoollisvieraanvaraisuus koskee vain muiden kristittyjen oikeuksia luterilaisissa seurakunnissa. Se ei laajenna luterilaisten oikeuksia muissa kirkoissa.

Toiseksi Porvoon esitys nostaa esiin monia teologisia kysymyksiä, joista olennaisimpiin kuuluvat seuraavat:

- Onko olemassa jokin "opillinen minimi", jota toisen kirkon jäseneltä tulee odottaa, jos ja kun hän osallistuu meidän kirkkomme ehtoolliseen?
- Onko ehtoollisvieraanvaraisuuden käytännölle jokin aikaraja, jos toisen kirkon jäsen osallistuu säännöllisesti luterilaiseen ehtoollisjumalanpalvelukseen kuitenkin vaihtamatta kirkkoa?

Vaikka ehtoollisvieraanvaraisuuden käytäntö pyrkii toteuttamaan kristillistä eetosta tilanteessa, jossa ei ole ehtoollisyhteyden riittävää opillista konsensusta, dogmaattisia kysymyksiä ei voi kokonansa väistää. Jos henkilö osallistuu luterilaiseen ehtoolliseen, olisiko esimerkiksi toivottava, että hän tuntee luterilaisen uskon perusteet, vaikka ei niihin voisi täysin yhtyä? Missä määrin toisen kirkon yksittäinen jäsen "allekirjoittaa" osallistumalla kirkkomme jumalanpalvelukseen luterilaisen tunnustuksen, jonka pohjalta jumalanpalvelusta vietetään?

Kun pohditaan tällaisia kysymyksiä, on syytä muistaa, etteivät edes kaikki luterilaisen kirkon konfirmoidut jäsenet käydessään itsenäisesti ehtoollisella yhdy kirkkomme opetukseen *de facto* kaikissa sen kohdissa, vaikkakin *de jure* näin olisikin. Monilla saattaa olla jopa luterilaisesta reaali-presenssistä poikkeavia tulkintoja. Sikäli olisi kohtuutonta edellyttää oikeaoppista sakramenttiteologiaa toisen kirkon jäseneltä, jotta tämä voisi osallistua vieraana kirkkomme ehtoolliseen. Ehtoollista viettämään kokoontuvan seurakunnan piirissä vallitsee aina vaihtelevia tulkintoja ehtoollisesta, vaikka ehtoollista koskevaa opetusta annettaisiinkin.

Yksilöiden tulkintoja hedelmällisempää on siksi ottaa teologisen tarkastelun lähtökohdaksi liturgian kokonaisuus, johon jokaisen osallistujan henkilökohtaiset tulkinnat ja rukoukset liittyvät. Tämä näkyy siinä, että messun kaavassa on useita kohtia, joissa seurakuntalaiset rukoilevat mukana ja sanovat "aamen" liturgin lausumaan rukoukseen. Näin yhteinen liturgia ikään kuin absorboi itseensä yhteiseen rukoukseen kokoontuneiden ajatukset, rukoukset ja syvimmat huokaukset. Ehtoollisen kannalta olennaisin tällaisista kohdista on eukaristisen rukouksen loppu, jossa seurakunta yhdessä liturgin kanssa sanoo "aamen" ja yhtyy näin ehtoollisen merkityksen liturgiseen kuvaukseen.

Yksilön uskoa keskeisemmäksi tekijäksi nousee näin arvioituna kirkon yhteinen traditio, joka meidän kirkkomme liturgiassa on ilmaistu luterilaisen tunnustuksen mukaisesti. Toisaalta messussa on ekumeenisia elementtejä, jotka yhdistävät kaikki messuun osallistujat heidän taustastaan riippumatta jakamattoman kristikunnan perintöön: ehtoollisosiota ennen lausutaan uskontunnustus ja eukaristisen rukouksen jälkeen rukoillaan Isä meidän -rukous.

Näin arvioituna toiseen kirkkoon kuuluvan kristityn osallistumisen minimikriteerinä voi pitää sitä, että hän pystyy yhtymään kirkkomme liturgiaan – erityisesti ehtoollisosiota edeltävään uskontunnustukseen ja ehtoollisliturgiaan, jossa Jumalanpalveluksen kirjan mukaiset ehtoollisrukoukset päättyvät yhteiseen "aameneen".

Silloin kun kirkkokuntien välillä ei ole virallista ehtoollisyhteyttä, vieraanvaraisuuden puitteissa tapahtuva osallistuminen on yksilötason pastoraalinen mahdollisuus, jossa vallitsee yllä kuvatun kaltainen dynamiikka. Ehtoollisvieraanvaraisuus koskee näin ollen yksittäistä kristittyä eikä se tee millään muotoa tarpeettomaksi kirkkojen välisiä ekumeenisia neuvotteluja. Esiin nousee kuitenkin instituutioihin liittyvä kysymys, missä vaiheessa yksilöä koskeva "vieraanvaraisuuden tila" muuttuu siinä määrin pysyväksi, että henkilön olisi syytä harkita liittymistä luterilaiseen kirkkoon.

Tilanteet ovat siinä määrin erilaisia, että yleispätevän säännön muodostaminen on vaikeaa.

Jos kyse on ekumeenisesta avioliitosta, toiseen kirkkoon kuuluva puoliso saattaa osallistua luterilaiseen jumalanpalveluselämään säännöllisesti oman perinteensä rinnalla. Tällaisessa tapauksessa vaatimus jäsenyydestä meidän kirkossamme ei ole kohtuullista. Siksi ekumeenisten perheiden kohdalla vieraanvaraisuus voi muodostua pysyväksi tilaksi.

Toisenlainen on tilanne, jossa toisen kirkon jäsen löytää hengellisen kotinsa luterilaisesta kirkosta. Tällaisessa tapauksessa lienee selkeintä, jos henkilö – riittävän harkinta-ajan jälkeen – vaihtaa jäsenyytensä siihen kirkkoon, jonka hengelliseen elämään hän osallistuu. Tosin uskonnonvapauden vallitessa ratkaisu on täysin yksilön omissa käsissä. Pastoraalista harkintaa vaatii, pitäisikö seurakunnan työntekijän nostaa jossain vaiheessa esille tällaisen ratkaisun mahdollisuus. Ilmeistä silti on, ettei säädöstasolla voida määritellä, mikä on vieraanvaraisuuden ajallinen kesto.

Oma erilliskysymyksensä liittyy kastamattomien ehtoolliselle osallistumiseen. Porvoon tuomiokapitulin aloite ei nosta esille tätä kysymystä. Piispainkokouksen on kuitenkin syytä huomioida omassa mahdollisessa jatkotyöskentelyssään, että kirkosta eroaminen, lasten kastamatta jättäminen luterilaisissa perheissä ja myös maahanmuuttajien määrän lisääntyminen johtavat yhä useammin tilanteeseen, jossa ehtoollispöytään on tulossa kastamattomia. Käytännössä myös he saavat ehtoollisen, koska osallistumista ei kontrolloida eikä pappi voi – etenkin suurissa seurakunnissa – tietää jumalanpalvelukseen osallistujien kirkkoon kuulumista. Tämä vaatii tulevaisuudessa pohtimaan ehtoollisvieraanvaraisuuden ja kirkko-opin suhdetta aiempaa perusteellisemmin.

Toisaalta jo nyt on kirkko-oikeudellisesti mahdollista, että ehtoollisen nauttii myös kastamaton henkilö. Tämä liittyy niin sanottuihin hätätilapykäliin. Kirkkojärjestyksen (2: 11, 3. mom) mukaan ehtoollinen voidaan jakaa ”muulle henkilölle”, joka on sairaana tai hätätilassa. Ainoaksi kriteeriksi asetetaan, että henkilö ”käsittää ehtoollisen merkityksen”. Toisessa hätätilapykälässä (KJ 2: 12, 3. mom) määritellään, että hätätilassa ehtoollisen voi jakaa ”jokainen kristitty”, jos pappia ei ole saatavissa.

Jos piispainkokous päättää esittää ehtoollisenviettoon liittyvien säädösten muuttamista, on syytä pohtia hätätilasäännösten asemaa osana kokonaisuutta.

Ratkaisumahdollisuudet aloitteen pohjalta

Seuraavassa esitetään tiiviisti ratkaisuvaihtoehdot, joihin piispainkokous voi päätyä Porvoon tuomiokapitulin esityksen pohjalta. Kutakin vaihtoehtoa myös arvioidaan lyhyesti tähänastisen pohdinnan ja liitteenä olevan ekumeenisen arvion valossa.

1) *Saattaa käytäntö säädösten mukaiseksi valvomalla ehtoolliselle pääsyä*

- Tätä ei ole kukaan esittänyt. Valvonta olisi hyvin vaikea toteuttaa eikä sopisi nykyiseen uskonnonvapauden ilmapiiriin. Tiukemman kontrollin suuntaan voisi pyrkiä lähinnä messun yhteydessä annettavalla selkeällä ohjeistuksella, mikä sekin saattaisi aiheuttaa tarpeetonta hämmennystä ja antaa ekumeenisesti kielteisen viestin.

2) *Antaa aloitteen raueta ja nykyisen tilanteen jatkua*

- Näin piispainkokous tuli päättäneeksi vuonna 2007, sikäli kun ei ryhdytty säädöstason muutoksiin. Jos tehtäisiin uudelleen sama ratkaisu, tämä olisi kieltämättä linjassa aiemman päätöksen kanssa. Toisaalta Porvoon aloitteessa nimenomaan esitetään, että yritys ongelman ratkaisemiseksi ilman säädösmuutoksia ei ollut riittävä jälkikäteen arvioiden. Koska Suomen ekumeeninen ja uskonnollinen moninaisuus on lisääntynyt voimakkaasti vajaan vuosikymmenen aikana, lienee perusteltua arvioida asiaa uudelleen.

3) *Toteuttaa ehtoollisvieraanvaraisuus Porvoon esitystä rajatumminkin*

- On mahdollista toteuttaa ehtoollisvieraanvaraisuus suppeammassa muodossa kuin Porvoon aloitteessa esitetään. Ehtoollisvieraanvaraisuuden käytäntö voidaan rajata koskemaan vain tiettyjen kirkkojen jäseniä. Tällaisesta ratkaisusta on kirkko-oikeudellinen ennakkotapaus siinä, että kummiksi hyväksytään ”muuhun evankelis-luterilaisen kirkon toimittaman kasteen hyväksyvään kristilliseen kirkkoon tai uskonnolliseen yhdyskuntaan kuuluva henkilö” (KJ 2: 16, 1 mom). Ehtoollisvieraanvaraisuuden kriteeriksi voitaisiin asettaa esimerkiksi se, että henkilö kuuluu kirkkoon, jonka ehtoollisteologia on realistinen eikä symbolinen. Tällaista ratkaisumallia kuitenkin vaikeuttaisi se, että kirkkokunnan ehtoollisopin määrittäminen ei ole välttämättä yksiselitteistä.

- 4) *Toteuttaa kaikkia kastettuja, omassa kirkossaan ehtoolliselle oikeutettuja koskeva ehtoollisvieraanvaraisuus muuttamalla ehtoollisenviettoa koskevia säädöksiä (Porvoon esitys)*
- Tämä vaihtoehto harmonisoisi jännitettä, joka kirkossamme vallitsee käytännön ja säädösten välillä. Ratkaisu voitaisiin tulkita avaramieliseksi ekumeeniseksi eleeksi, joskin samalla saattaisi syntyä myös mielikuva enemmistökirkon imperialismista. Porvoon esityksen toteuttaminen edellyttää myös sen pohtimista, miten uusi käytäntö ”markkinoidaan” ekumeenisille yhteistyökumppaneille. Syytä lienee korostaa, ettei ehtoollisvieraanvaraisuuden toteuttaminen merkitse kirkkomme käymien ekumeenisten neuvotteluiden ja niiden tavoitteiden lakkauttamista. Päinvastoin neuvotteluissa voi nousta uudenlaisia kysymyksiä esimerkiksi kasteen ja ehtoollisen suhteesta.
- 5) *Toteuttaa ehtoollisvieraanvaraisuus, niin että se koskee kaikkia ihmisiä*
- Tätä ei ole kukaan esittänyt. Ratkaisumalliin liittyisi merkittäviä teologisia ongelmia, koska perinteisesti ehtoollinen on ollut kastettujen yhteysateria. Toisaalta ehtoollisvieraanvaraisuuden korostaminen tilanteessa, jossa kastamattomien suhteellinen osuus kasvaa, johtaa väistämättä pohtimaan tätäkin kysymystä.

Käytännössä vaihtoehtoina ovat lähinnä nykytilan säilyttäminen (kohta 2) tai Porvoon esityksen toteuttaminen (kohta 4). Nykytilan säilyttäminen ei vaatisi mitään muutoksia, mutta Porvoon esityksen toteuttaminen vaatisi mitä ilmeisimmin esitystä kirkolliskokoukselle kirkkojärjestyksen muuttamiseksi. Siksi on syytä arvioida, miten Porvoon aloite voitaisiin toteuttaa, jos piispainkokous päätyy kannattamaan sitä.

Luku 2: Ehtoollisvieraanvaraisuuden vaikutus säännöksiin sekä nykyisten säännösten selventäminen

Piispainkokous päätti Porvoon aloitteen arvioinnin yhteydessä selvitetävän, miten ehtoollisenviettoon ja ehtoollisen jakamiseen liittyviä säännöksiä voitaisiin selventää. Kuten aloitteessa todetaan, ehtoollisen viettoa koskevat ohjeet ovat varsin hajallaan.

Mahdollisuus ehtoollista koskevien säännösten selventämiseen avautuu, jos piispainkokous hyväksyy Porvoon tuomiokapitulin aloitteessa esitetyn ehtoollisvieraanvaraisuuden. Työekonomisista syistä seuraavassa tarkastellaan, miten ehtoollisvieraanvaraisuuden toteutettaisiin kirkkojärjestykseen tehtävin muutoksin, jotka samalla selkiyttäisivät nykyistä kirkkolainsäädäntöä. Mikäli piispainkokous ei päädy kannattamaan Porvoon aloitetta, jatkovalmistelussa voidaan selvittää, miten säännöksiä voidaan yksinkertaistaa ilman ehtoollisvieraanvaraisuuden toteuttamista.

Nykyisellään oikeudesta osallistua ehtoolliseen säädetään seuraavasti.

Kirkkomme jäsenet: Kirkkojärjestyksen 2 luvun 11 §:n 1 momentti määrittää, että ehtoolliseen saa osallistua ”jokainen kirkon konfirmoitu jäsen”. Lisäksi 2 momentti määrittelee, millä edellytyksillä ”kastettu lapsi” voi osallistua ehtoolliseen ohjatusti.

Ekumeenisten sopimuskirkkojen jäsenet: Kirkkojärjestyksen 1 luvun 4 § määrää kirkon jäsenten oikeuksista päästä osalliseksi kirkon toimituksista ja muista kirkon jäsenille kuuluvista eduista. Sen 2 momentti määrää, että ”muun kristillisen kirkon tai uskonnollisen yhdyskunnan jäsenellä on oikeus päästä osalliseksi kirkon pyhistä toimituksista ja seurakunnan muusta toiminnasta, toimia kummina sekä saarnata jumalanpalveluksessa

ja avustaa ehtoollisen jakamisessa samoin perustein kuin kirkon jäsenellä, jos kirkolliskokous on hyväksynyt tuon kirkon tai uskonnollisen yhdyskunnan kanssa asiasta tehdyn sopimuksen." Momentin viimeinen lause rajaa oikeuden päästä osallisiksi kirkon toimituksista näin ollen sellaisten kirkkojen jäsenille, joiden kanssa on olemassa kirkolliskokouksen hyväksymä, asiaa koskeva sopimus.

Hätätilassa tai sairaana oleva, joka ymmärtää ehtoollisen merkityksen: Kirkkojärjestyksen 2 luvun 11 § 3 momentti tekee edellisiin merkittävän laajennuksen, jonka perusteella poikkeuksellisissa oloissa ja tiukkojen kriteerien alaisuudessa ehtoollinen voidaan jakaa periaatteessa kenelle tahansa: ehtoollinen voidaan jakaa sen mukaan henkilölle, joka on "sairaana tai hätätilassa" ja "käsittää ehtoollisen merkityksen".

Muun evankelis-luterilaisen kirkon jäsen: Lisäksi piispainkokouksen helmikuussa 2002 antamat *Lasten ja rippikoululaisten ehtoollisella käyntiä koskevat ohjeet* sanovat, että "ehtoolliselle voi myös osallistua muun evankelis-luterilaisen kirkon jäsen". Piispainkokouksen ohje laajentaa näin käytännössä ehtoollisoikeuden niihin luterilaisiin kirkkoihin, joiden kanssa kirkollamme ei ole muodollista yhteyttä esimerkiksi Luterilaisen Maailmanliiton kautta.

Porvoo aloite esittää nyt ehtoolliselle osallistumisen oikeutta *ehtoollisvieraanvaraisuuden merkityksessä* myös niille kastetuille kristityille, jotka ovat oikeutettuja ehtoolliseen omassa kirkossaan ja jotka eivät kuulu edellä mainittuihin kategorioihin. Luonnollisestikin hätätilapykälä (KJ 2: 11 §, 3) koskee jo nyt myös tällaisia kristittyjä, mutta ehtoollisvieraanvaraisuus on lähtökohtaisesti eri asia kuin hätätila tai sairaus.

Ehtoollisvieraanvaraisuuden kannalta on huomionarvoista, että nykyistä edeltänyt, vuoden 1964 kirkkolaki antoi mahdollisuuden toimittaa kirkollisia toimituksia myös muiden kirkkojen jäsenille (100 §:n 1 mom): "Jos pappia pyydetään tekemään papillista palvelusta vieraan uskonopin tunnustajalle, älköön hän siitä kieltäytykö, mikäli sellaisen palveluksen tekeminen ei ole ristiriidassa yleisen lain kanssa, ja suoritakoon silloin toimituksen kirkkokäsikirjan mukaan".

Nykyinen kirkkolainsäädäntö ei tunne vastaavaa säännöstä, jonka perusteella myös ehtoollinen voitaisiin mitä ilmeisimmin jakaa kelle tahansa kristitylle. Aiempi säädös kuitenkin osoittaa, että kirkko-oikeudellisesti ehtoollisvieraanvaraisuuden toteuttaminen ei merkitsisi niinkään uutta askelta kuin jo olemassa olleeseen käytäntöön palaamista. Huomionarvoista on, että kyseinen säännös mahdollisti myös muiden papillisten palvelusten (esim. rippi, kirkolliset toimitukset) kohdistamisen "vieraan uskonopin tunnustajalle", joten pykälä antoi huomattavasti laajempia oikeuksia kuin ehtoollisvieraanvaraisuus.

Mikäli piispainkokous päätyy kannattamaan ehtoollisvieraanvaraisuuden toteuttamista, tämä edellyttää, että kirkkolainsäädäntöön lisätään säännös, joka laajentaa ehtoolliseen oikeutettujen joukkoa siten, että yksittäistapauksissa muut kristityt voivat osallistua ehtoolliseen. Jos piispainkokous kannattaa tällaista teologista linjausta, miten se voitaisiin kirkko-oikeudellisesti toteuttaa?

Ensimmäinen kysymys on, voiko ehtoollisvieraanvaraisuuden toteuttaa piispainkokouksen oman toimivallan puitteissa.

Kirkkolain 21 luvun 2 §:n 5 kohdan perusteella piispainkokous voi antaa kirkkojärjestyksen täytäntöönpanosta tarkempia määräyksiä, jos asia koskee esimerkiksi jumalanpalvelusta tai kirkollista toimitusta. Piispainkokous onkin antanut yksityiskohtaisempia ohjeita ehtoollisenvietyksestä (ks. *Palvelkaa Herraä iloiten: Jumalanpalveluksen opas*, 2009).

Oikeudellisesta näkökulmasta katsoen täytäntöönpanomääräykset eivät voi kuitenkaan ylittää säännöstä, johon liittyen ohjeistusta annetaan. Ehtoolliselle oikeutettujen joukon laajentaminen ei voi siksi tapahtua piispainkokouksen ohjeistuksen perusteella vaan edellyttää, että asiasta säädetään erikseen kirkkojärjestyksessä, jonka muuttaminen kuuluu kirkolliskokoukselle. Voitaneen myös katsoa, että ehtoollisvieraanvaraisuuden toteuttamisessa on kysymys kirkon uskoa ja oppia koskevasta linjanvedosta, joka määrittelee kirkkomme suhdetta muihin kirkkoihin. Tästäkin näkökulmasta arvioiden päättäminen kuuluu nimenomaan kirkolliskokouksen tehtäviin (KL 20: 7§, 2 momentin kohdat 2 sekä 6).

Toisaalta ehtoollisvieraanvaraisuuteen liittyvät teologiset ja pastoraaliset kysymykset ovat osoittautuneet varsin monimutkaisiksi. Ehtoollisvieraanvaraisuus on itsessään sellainen teologinen käsite, jonka mainitseminen kirkkojärjestyksessä ilman tarkempia kommentteja voisi johtaa käsitteellisiin epäselvyyksiin oikeudellisesta näkökulmasta. Tavanomaista on, että kirkkojärjestyksen säännökset ovat ytimekkäitä: kirkkojärjestyksessä voitaneen säätää vain lyhyesti, että yksittäistapauksissa ehtoolliselle voi osallistua myös muuhun kristilliseen kirkkoon kuuluva kastettu, omassa kirkossaan ehtoolliselle oikeutettu jäsen.

Ehtoollisvieraanvaraisuuden toteuttaminen näyttäisi kuitenkin vaativan asian teologista ja pastoraalista selittämistä enemmän kuin niukassa säädöstekstissä on mahdollista. Siksi olisi harkittava, että piispainkokoukselle annetaan oikeus antaa tarkempia ohjeita muiden kirkkojen jäsenten mahdollisuudesta osallistua ehtoollisenviettoon. Tällainen ekumeenisiin suhteisiin liittyvän toimivallan delegoiminen olisi rinnasteista sille, miten kirkkojärjestyksessä 2 luvun 27 §:ssä säädetään piispainkokouksen määrättäväksi, "millä edellytyksillä toisen evankelis-luterilaisen kirkon tai muun kristillisen uskontokunnan tai yhteisön pappi voi yksittäistapauksissa suorittaa kirkollisia toimituksia".

Joka tapauksessa piispainkokous voi niin päättäessään tehdä kirkkolain 20 luvun 9 §:n 1 momentin perusteella esityksen ehtoollisvieraanvaraisuuden toteuttamiseksi kirkolliskokoukselle, joka voi muuttaa kirkkojärjestystä.

Asiasta säätäminen kirkkojärjestyksessä voitaneen toteuttaa useammallakin tavalla. Yksi mahdollisuus olisi esittää kirkolliskokoukselle, että

- a. Lisätään KJ:n 1 luvun 4 §:ään 3 momentti: "Yksittäinen kristitty, joka on kastettu ja joka on oikeutettu omassa kirkossaan ehtoolliseen, voi osallistua ehtoolliseen." Edellistä voidaan täydentää sellaisin ehdoin, jotka avaavat niitä teologisia perusteita, joita on aiemmin Porvoon aloitetta arvioitaessa esitetty. Esimerkiksi "--- voi osallistua ehtoolliseen *osana jumalanpalveluksen kokonaisuutta*" tai "--- voi osallistua ehtoolliseen, *jos hän voi yhtyä kirkkomme ehtoollista koskevaan opetukseen*" tai "--- voi osallistua ehtoolliseen *yksittäisissä tapauksissa ehtoollisvieraanvaraisuuden periaatteen mukaisesti*".
- b. Muutetaan 2 luvun 11 § 1 momentti muotoon: "Ehtoolliseen saa osallistua jokainen konfirmoitu jäsen. Muiden kristillisten kirkkojen tai uskonnollisten yhdyskuntien jäsenillä on oikeus osallistua ehtoolliselle sen mukaan, mitä kirkkojärjestyksen 1 luvun 4 §:stä seuraa."
- c. Lisäksi on harkittava, tulisiko KJ:n 1 luvun 4 §:ssä säätää, että "piispainkokous antaa tarkempia ohjeita muiden kristillisten kirkkojen tai uskonnollisten yhdyskuntien jäsenien oikeudesta osallistua ehtoolliselle."

Jos edellä mainitut muutokset toteutetaan, ns. hätätilapykälän (KJ 2: 11§ 3 mom) tarpeellisuutta voidaan arvioida uudelleen. Toisaalta sen säilyttäminen esimerkiksi kuolemanvaarassa olevan, kasteelle vasta valmistautuvan henkilön takia voisi olla tarpeen.

Luku 3: Teologinen arvio saarnavieraanvaraisuudesta

Porvoon tuomiokapitulin aloitteen toinen esitys koskee sitä, miten voitaisiin "kutsua muiden kirkkokuntien pappeja ja pastoreita saarnaamaan Suomen evankelis-luterilaisen kirkon seurakuntien jumalanpalveluksissa".

Vaikka tapana on ollut puhua yhdessä "saarna- ja ehtoollisvieraanvaraisuudesta" (näin esimerkiksi piispainkokouksen selvityksen otsikko 2007), tarkemmin katsottaessa kyse on kahdesta varsin erilaisesta asiasta: Ehtoollisvieraanvaraisuudessa on kyse yksittäisen kristityn mahdollisuudesta tulla osalliseksi kirkossamme toimitettavasta ehtoollisesta. Sen sijaan saarnavieraanvaraisuudessa on kyse opetukseen ja virkaan liittyvän auktoriteetin delegoinnista henkilölle, jolla on saarnavirka toisessa kirkossa. Piispainkokouksen selvityksessä 2007 korostettiin saarnan asemoitumisesta osaksi laajempaa kokonaisuutta (s. 19): "Kirkkolain säädöksen perusteella Jumalan sanan saarnan, sakramenttien jaon ja kirkon tunnustuksen ja olemuksen välillä on yhteys".

Toisen kirkon papin kutsuminen saarnaamaan kirkkomme jumalanpalvelukseen olisi näin arvioiden vahvasti ekumeeninen, jopa instituutioiden välinen vastavuoroisen tunnustamisen ele. Toisaalta voidaan ajatella huomattavasti pragmaattisemmin, että ekumeenista lähentymistä ja ennakkoluulojen poistamista edistäisi, jos muiden kirkkojen pastorit voisivat vieraila Suomen evankelis-luterilaisen kirkon jumalanpalveluksissa julistamassa Jumalan sanaa.

Näyttää siltä, että myös saarnavieraanvaraisuuden kohdalla hahmottuu kaksi erilaista lähestymistapaa, jotka tuottavat toisistaan poikkeavat vastaukset kysymykseen saarnavieraanvaraisuudesta. Porvoon tuomiokapitulin aloitteen ja piispainkokouksen vuoden 2007 selvityksen kannat saarnavieraanvaraisuuteen ovatkin hyvin analogisia verrattuna kysymykseen ehtoollisvieraanvaraisuudesta (ks. edellä luku 1).

Porvoon tuomiokapitulin aloite (s. 11–12) korostaa edistynyttä ekumeenista ymmärrystä, joka on murtanut "vanhoja raja-aitoja ja ennakkoluuloja kirkkokuntien välillä". Siksi "kontrollimentaliteetin" sijasta tarvitaan entistä enemmän mahdollisuuksia kristittyjen yhteiseen todistukseen.

Piispainkokous selvitys vuodelta 2007 sen sijaan näkee saarnan tiiviissä yhteydessä kirkkomme tunnustukseen, joten saarnavirkaan liittyvää auktoriteettia ei voi delegoida toisen kirkon edustajille: "Jumalanpalveluksen saarna liittyy siis kirkon olemukseen ja tunnustukseen, saa niistä sisältönsä ja ilmentää niitä. Siksi sitä ei luterilaisessa jumalanpalveluksessa voi esimerkiksi ekumeenisen vieraanvaraisuuden nimessä antaa pois muuten kuin kirkkojärjestyksessä säädetyissä tilanteissa" (s. 21).

Kirkkojärjestyksen 5 luvun 1 §:n mukaan jumalanpalveluksen toimittaminen ja sitä myötä saarnaaminen kuuluvat pappisvirkaan vihittyjen erityisiin tehtäviin. Kirkkojärjestyksen 2 luvun 6 §:n perusteella kirkkoherra voi kuitenkin antaa lehtorille luvan saarnata ja kutsua yksittäistapauksessa saarnaamaan myös "evankelis-luterilaisen kirkon konfirmoidun, kristillisestä vakaumuksesta tunnetun jäsenen".

Tämän lisäksi piispainkokouksen tehtäviin kuuluu kirkkojärjestyksen 2 luvun 27 §:n perusteella määrätä, millä edellytyksillä muun kristillisen kirkon pappi voi yksittäistapauksissa suorittaa kirkollisia toimituksia. Syyskuussa 2002 annettu *Piispainkokouksen päätös toisen evankelis-luterilaisen kirkon tai muun kristillisen uskontokunnan tai yhteisön papin edellytyksistä suorittaa kirkollisia toimituksia* (KS 86; KS 111) antaa oikeuden toimittaa jumalanpalvelus ja sitä myötä saarnata vain sellaisten kirkkojen papeille, joiden kanssa kirkollamme on ehtoollisyhteyden muodostava sopimus (esim. LML, EKD, Porvoon kirkkoyhteisö). Piispalle annetaan mahdollisuus päättää asiasta muiden evankelis-luterilaisten kirkkojen pappien kohdalla.

Kirkkojärjestyksen 2 luvun 4 §:n mukaan saarnan on oltava "kirkon tunnustuksen mukainen", joten saarnaaminen näyttäisi vaativan sitoutumista luterilaiseen tunnustukseen, sikäli kuin "kirkon tunnustus" ymmärretään tässä kirkkojärjestyksen 1 luvun 1 §:n mukaan.

Voimassa olevan kirkkolainsäädännön nojalla jumalanpalveluksessa saarnaaminen rajataankin varsin tarkasti samaan kohtaan kuin ehtoollisyhteyden toteutuminen. Useimpien kristillisten kirkkojen papit eivät voi saarnata kirkkomme jumalanpalveluksessa: tämä koskee yhtä lailla niin helluntailaisia ja muita vapaan kristillisyyden pastoreita kuin vanhojen historiallisten kirkkojen kuten katolisen kirkon ja ortodoksisten kirkkojen pappeja.

Toisaalta on huomattava, että voimassa olevan Jumalanpalvelusten kirjan esipuheessa määritellään liturgin tehtäväksi johtaa jumalanpalvelusta ja vastata sen kokonaisuudesta. Mikäli saarnavieraanvaraisuuden nimissä kutsuttaisiin saarnaamaan toisen kirkon pastori, tämä ei tapahtuisi luterilaisesta saarnavirasta irrallaan vaan sen valvonnassa. Luonnollisestikin toisen kirkon pappia tulee myös opastaa meidän kirkkomme jumalanpalveluskäytäntöihin ja saarnaa koskeviin säännöksiin. On syytä myös huomata, että kutsu saarnaamaan ei toisi muita velvollisuuksia eikä oikeuksia jumalanpalveluksen toteuttamisessa (esimerkiksi ehtoollisen jakaminen).

Saarnavieraanvaraisuutta koskeva säännös voidaan muotoilla siten, että saarnaaminen tapahtuu kirkkoherran kutsusta ja piispan luvalla. Näin vahvistettaisiin sitä, että toisen kirkon papin saarna tapahtuu yhteydessä luterilaiseen saarnavirkaan.

Kirkkoherran rooli seuraa kirkkojärjestyksen 6 luvun 13 §:n 1 momentista, jonka mukaan kirkkoherra on "vastuussa jumalanpalveluksen, pyhien sakramenttien, kirkollisten toimitusten ja sananjulistuksen oikeasta hoitamisesta". Kirkkoherran lupa edellytetään jo nykyisellään kaikissa niissä tapauksissa, joissa erityisen saarnaviran saaneen papin sijasta kutsutaan saarnaamaan joku muu.

Piispan asema asiaa koskevassa päätöksenteossa nousee siitä, että piispainkokous on omissa toimeenpanomääräyksessään (KS 86, 2 § 2 mom) antanut piispalle vallan ratkaista "muiden evankelis-luterilaisten kirkkojen ja yhdyskuntien pappien osalta", voiko "pappi yksittäistapauksissa suorittaa kirkollisen toimituksen".

Jos piispainkokous päättyy kannattamaan Porvoon tuomiokapitulin aloitetta saarnavieraanvaraisuuden toteuttamiseksi, tämä voidaan toteuttaa hallinnollisesti kahdella tavalla.

- 1) Piispainkokous voi kirkkolain 2 luvun 3 §:n 2 momentin ja kirkkojärjestyksen 2 luvun 27 §:n nojalla määrätä, millä edellytyksillä toisen evankelis-luterilaisen kirkon tai muun kristillisen uskontokunnan tai yhteisön pappi voi yksittäistapauksissa suorittaa kirkollisia toimituksia. Vaikka ilmaisu "kirkollisia toimituksia" on rajoiltaan hieman epäselvä, käsitteeseen on tulkittu sisältyvän myös jumalanpalvelukset. Piispainkokous on antamassaan täytäntöönpanomääräyksessä *Piispainkokouksen päätös toisen evankelis-luterilaisen kirkon tai muun kristillisen uskontokunnan tai yhteisön papin edellytyksistä suorittaa kirkollisia toimituksia* (KS 86; KS 111) määrännyt toisen kirkon papin mahdollisuudesta toimittaa yksittäistapauksissa jumalanpalvelus sen lisäksi, miten hän voi toimittaa kirkollisten toimitusten kirjan mukaisia kirkollisia toimituksia.

Piispainkokous voisi näin ollen päättää täydentävänsä edellä mainittua ohjetta tai antaa uuden määräyksen siitä, millä edellytyksillä toisen kirkon pappi voi saarnata jumalanpalveluksessa. Koska KS 86 koskee selvästi laajempia oikeuksia kirkollisiin toimituksiin kuin saarnavieraanvaraisuus, olisi perusteltua antaa aiheesta erillinen toimeenpanomääräys.

- 2) Piispainkokous voi myös tehdä kirkolliskokoukselle esityksen asiasta, jolloin saarnavieraanvaraisuutta koskeva mahdollisuus kirjattaisiin kirkkojärjestykseen. Kyseeseen tulisi kirkkojärjestyksen 2 luvun 6 pykälän muuttaminen esimerkiksi siten, että siihen lisätään uusi momentti: "Kirkkoherra voi piispan luvalla yksittäistapauksessa kutsua myös muun kristillisen uskontokunnan papin saarnaamaan jumalanpalveluksessa."

Liite: Esityksen ekumeeniset vaikutukset

Työryhmä päätti työskentelynsä selvittää myös Porvoon tuomiokapitulin aloitteessa esitettyjen muutosten ekumeenisiä vaikutuksia. Tätä varten työryhmän sihteeri konsultoi Suomen Ortodoksista Kirkkoa, Katolisen kirkon Helsingin hiippakuntaa, Suomen Helluntaikirkkoa, Suomen Baptistikirkkoa ja Suomen Vapaakirkkoa. Haastattelukierroksella nousi esiin seuraavia näkökulmia.

Katolisessa kirkossa suhtaudutaan kielteisimmin ajatukseen luterilaisen kirkon avoimesta ehtoollispöydästä, sillä katolisesta näkökulmasta eukaristian sakramentin kohdalla ei ylipäätään kyse voi olla yleisestä admissiosta: admissio on aina henkilökohtainen – edes kaikki katolilaiset eivät voi kanonisen lain perusteella ottaa vastaan sakramenttia. Luterilaisen kirkon avoin ehtoollispöytä näyttäytyisi pintatasolta ystävällisenä ekumeenisena eleenä, joka johtaisi vastavuoroisuutta koskeviin ongelmiin. Yksittäistapauksissa eukaristinen vieraanvaraisuus on kyllä katolisessa kirkossa mahdollinen, mutta siihen tarvitaan erityinen syy ja myös vakuutus, että henkilö uskoo Kristuksen läsnäoloon ehtoollisaineissa.

Luterilaisen kirkon päätös jakaa ehtoollinen kaikille kastetuille kristityille voisi antaa viestin, että astutaan ekumeeniselle oikotielle. Lisäksi voi syntyä mielikuva, että enemmistökirko haluaa ottaa uuden käytäntönsä myötä vastuuta myös muista kristityistä. Mikäli henkilö käy toisessa kirkossa nauttimassa eukaristian sakramentin, nousee esiin myös kysymys, eikö voisi ajatella henkilön liittyvän kyseiseen kirkkoon?

Saarnavieraanvaraisuuden suhteen katolinen näkökulma ei ole yhtä kielteinen, mutta senkin kohdalla jäisi ongelmia vastavuoroisuuden suhteen. Katolisessa messussa eivät muiden kirkkojen edustajat voi saarnata, vaikka vesperissä voisivatkin. Tosin poikkeuksen tekee Roomassa tammikuussa vietettävä Pyhän Henrikin messu.

Ortodoksisesta näkökulmasta arvioiden ongelmallinen on aloitteessa käytetty ilmaisu "ehtoollisvieraanvaraisuus", koska ortodoksisessa perinteessä erotellaan "alttarin sakramentti" (eukaristia) ja "vieraanvaraisuus" (kaikkiin kohdistuva lähimmäisen sakramentti). Ortodoksisessa perinteessä myös ajatellaan, että pyhä ehtoollinen on kirkon jäsenyyden merkki, joten sitä on hyvin vaikea käyttää ekumenian välineenä.

Ortodoksien asenteet luterilaisen kirkon avoimeen ehtoollispöytänsä todennäköisesti vaihtelisivat. Mahdollista on, että luterilaisessa jumalanpalveluksessa esitetty avoin ehtoolliskutsu sisältää sielunhoidollisen riskin, kun herkäät ortodoksit jälkeinpäin katuisivat osallistumisestaan. Luterilaisten pappien liiallisesti innokkuudesta jakaa ehtoollinen ortodokseille on jo huonoja kokemuksia esimerkiksi sairaalasielunhoidossa.

Saarnavieraanvaraisuuden suhteen uusi käytäntö ei olisi ortodoksisesta näkökulmasta sinänsä ongelmallinen, kunhan ortodoksista pappia ei kutsuta ensi sijassa saarnaamaan luterilaiseen ehtoollisjumalanpalvelukseen.

Baptistinen näkökulma aloitteeseen ehtoollisen kuten saarnankin osalta paljastui yksiselitteisen myönteiseksi. Vaikka yksittäiset baptistit saattavat olla varauksellisia, ajatus ehtoollisvieraanvaraisuudesta koettaisiin hyväksi erityisesti erityisolosuhteissa (esim. vankila, varuskunta). Suomen Baptistikirkossa – kuten myös

ruotsinkielisten baptistien parissa – onkin noudatettu viime vuosina avoimen ehtoollispöydässä vieraanvaraisuutta, jossa edes poikkeava kastekäsitys ei muodostu osallistumisen esteeksi: kriteeriksi osallistumiselle riittää, että henkilö itse identifioi itsensä kristityksi. Teologisena argumenttina tällöin on, että kyseessä on Herran pöytä.

Myös *vapaakirkollinen* näkökulma on hyvin myönteinen sekä ehtoollis- että saarnavieraanvaraisuuden laajentamiseen. Suomen Vapaakirkossa noudatetaan avoimen ehtoollispöydän käytäntöä, jonka kriteerinä on sydämessä uskominen ja perusteluna ehtoollispöydän olemus Herran pöytänä. Vapaakirkon yhdyskuntajärjestyksen mukaisesti kaste toimitetaan uskoille, mutta jäseneksi voi paikallisseurakunta halutessaan hyväksyä myös lapsikasteella kastetun. Jotkut seurakunnat edellyttävät jäseneksi tulevalta uskovien kastetta, jotkut taas eivät. Ehtoollispöydän avoimuudessa kirkossa vallitsee kuitenkin yhtenäinen käytäntö.

Vapaakirkollisesta näkökulmasta katsoen luterilaisen kirkon ehtoollisvieraanvaraisuus olisi myönteinen, koska se toteuttaisi vastavuoroisuuden, sillä luterilaiset saavat jo nyt osallistua Vapaakirkon ehtoolliseen. Saarnavieraanvaraisuuden suhteen avoimempi käytäntö koettaisiin sekin myönteiseksi, koska Vapaakirkon sananpalvelijan virka tulisi näin tunnustetuksi.

Suomen Helluntaikirkon edustaja korosti kommentoivansa kysymystä laajemmin koko helluntaiherätyksen näkökulmasta. Kysymys ehtoollisvieraanvaraisuudesta on ajankohtainen liikkeen parissa, sillä helluntaiherätyksessäkään ei haluta käytännön ja opin olevan keskenään ristiriidassa. Koska paikallisseurakunnilla on päätösvalta, helluntailaisuudessa esiintyy käytännössä kolme eri mallia ehtoollispöydän suhteen: 1) Vain uskovaisten kasteella kastetuille tarkoitettu ehtoollispöytä, 2) Avoin ehtoollispöytä, joka on tarkoitettu kaikille kristityille ja 3) Helsingin Saalem-seurakunnan käytäntö, jossa ensin mainittua suljetumpaa mallia täydennetään ehtoollisvieraanvaraisuuden käytännöllä. Tämä ehtoollisvieraanvaraisuus toteutetaan niin, että todetaan ehtoollisen kuuluvan uskoille kastetuille mutta lisättyä ajatuksella, että ”jos olet uskossa ja omassa kirkossasi ehtoollisyhteydessä, niin tervetuloa vieraaksi”.

Saalemassa tutkitaan ehtoollisvieraanvaraisuuden käytäntöä. Ongelmiksi on noussut esimerkiksi se, että jotkut saattavat olla vuosiakin vieraina ilman että valmistauduttaisiin uskovaisten kasteelle. Toinen ongelma liittyy siihen, että ehtoollisvieraanvaraisuuden puitteissa luterilaiset lapset voivat tulla ehtoolliselle, mutta Saalemiin kuuluvat lapset eivät, koska heitä ei ole kastettu vielä uskovien kasteella!

Helluntailainen suhtautuminen luterilaisen kirkon mahdolliseen ehtoollisvieraanvaraisuuteen osoittautui kaksijakoiseksi, vaikka aloite sinänsä pyrkiikin hyvään suuntaan. Aloitteen hylkääminen viestisi sitä, että uskovaiset helluntailaiset eivät saisi osallistua mutta kuka tahansa luterilainen – myös ilman henkilökohtaista uskoa – sen sijaan saisi ehtoollisen. Mutta aloitteen hyväksyminen johtaisi siihen, että helluntailaisesta näkökulmasta syntyisi ongelma, miten helluntailaiset opastaisivat omia seurakuntalaisiaan luterilaisesta ehtoollisesta: Perinteisen linjan kannalta ongelmaksi muodostaisi periaate, että kastamattomien kanssa ei voisi osallistua ehtoolliselle. Laajempi ongelma olisi siinä, että helluntailaisille ehtoollinen ei ole sakramentti. Näistä syistä johtuen osallistuminen luterilaiselle ehtoolliselle ei olisi itsestään selvää. Sen sijaan luterilaisen kirkon mahdollinen saarnavieraanvaraisuus ei olisi ollenkaan ongelma helluntailaisesta näkökulmasta.

Kuten edellisestä kuvauksesta käy ilmi, muiden kirkkojen suhde vaihtelee sen mukaan, mistä ekumeenisesta suunnasta asiaa tarkastellaan. Vahvasti sakramentaaliset kirkot (ortodoksinen, katolinen) suhtautuvat enemmän tai vähemmän kriittisesti mahdolliseen ehtoollisvieraanvaraisuuteen, mutta vapaan kristillisyyden piirissä uusi linjaus otettaisiin ilmeisen myönteisesti vastaan.